

Р.П. Мудрак, д-р екон. наук, доцент
Уманський національний університет садівництва

ФАКТОРИ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ НА РИНКУ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ

Постановка проблеми. Хлібобулочні вироби є важливим продуктом харчування для більшості населення України, а для найбідніших верств – основним. Потреба в них притаманна людям будь-якого соціального статусу і за будь-якого рівня доходів. Останні впливають на розміри споживчого ринку хлібобулочних виробів, на переваги споживачів щодо певних сортів даної продукції. Хлібопекарська галузь покликана забезпечувати споживачів країни цими життєво-значущими продуктами харчування в необхідних обсягах, асортименті та якості. Проте за останнє десятиріччя частка виробів промислової випічки у структурі споживання хлібобулочних виробів населенням більшості регіонів України постійно зменшувалась. Відповідно зростали обсяги випічки даної продукції в домашніх умовах, незважаючи на високу трудомісткість процесу. Діяльність хлібопекарських підприємств стала низькоефективною, а для багатьох – навіть збитковою.

Важливими проблемами подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є суттєве поліпшення забезпечення потреб споживачів у якісному хлібі промислової випічки за прийнятною ціною, одержання на цій основі достатньої маси прибутку підприємствами-товаровиробниками і підвищення ефективності їх діяльності. У сучасних умовах це можливо лише на основі комплексного дослідження національного ринку хлібобулочних виробів, прогнозу його кон'юнктури на перспективу, здійснення виважених дій органів державного управління щодо його регулювання та розробки відповідних маркетингових стратегій підприємствами хлібопекарської галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розвиток фундаментальних досліджень з формування й ефективного функціонування продовольчих ринків, використання маркетингу як науково-практичного інструменту для розв'язання існуючих проблем внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: Л.В. Балабанова, В.І. Бойко, А.В. Войчак, А.С. Гаркавенко, В.Г. Герасимчук, О.І. Гойчук, Л.І. Донець, Р.П. Дудяк, О.В. Захарчук, Ю.С. Коваленко, М.Ю. Коденська, Р. Кольс, Ф. Котлер, В.В. Липчук, В.Я. Месель-Веселяк, Т.Л. Мостенська,

В.Н. Парсяк, М. Портер, І.Л. Решетнікова, Г.К. Рогов, П.Т. Саблук, Л.М. Худолій, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та інші науковці.

Проте окремі аспекти формування та функціонування досліджуваного ринку, з притаманними йому особливостями, вивчені не достатньою мірою, а саме – дослідження факторів, які впливають на обсяги та структуру попиту на хлібобулочні вироби тощо.

Формулювання цілей статті. Визначити кількісні параметри еластичності попиту на хлібобулочні вироби у залежності від зміни споживчих цін на дану продукцію та реальних доходів населення України. Сформулювати гіпотезу про ймовірну кон'юнктуру ринку хлібобулочних виробів у короткостроковому періоді.

Виклад основного матеріалу досліджень. Ринок хлібобулочних виробів можна визначити як сукупність економічних відносин між покупцями і продавцями щодо купівлі-продажу даної продукції для своєчасного та повного забезпечення споживачів якісним товаром за прийнятними цінами та одержання продавцями на цій основі відповідного прибутку. На даному агрегованому ринку реалізуються різні види хлібобулочних виробів, які можна об'єднати у товарну групу [1]. Під поняттям «товарна група хлібобулочні вироби» слід розуміти харчові продукти, виготовлені з борошна та інших необхідних інгредієнтів відповідно до рецептури з метою подальшого їх продажу на ринку. Товаром «хліб», який входить до цієї групи, є хлібобулочні вироби масою понад 500 г, а товаром «булочні вироби» маса яких менша або дорівнює 500 г і які призначені на продаж. Нині маса хліба і булочних виробів регулюються ДСТУ 2120-93 [2].

Агрегований ринок хлібобулочних виробів є складовою частиною продовольчого ринку і водночас сам складається з ринків хліба та булочних виробів, а кожний з них може бути представлений сукупністю відповідних субринків [3]. Така розгалужена сегментація ринку хлібобулочних виробів є необхідною при поглибленому дослідженні і прогнозуванні його кон'юнктури.

Скорочення обсягів промислового виробництва хлібобулочних виробів демонструє стійку динаміку (рис. 1).

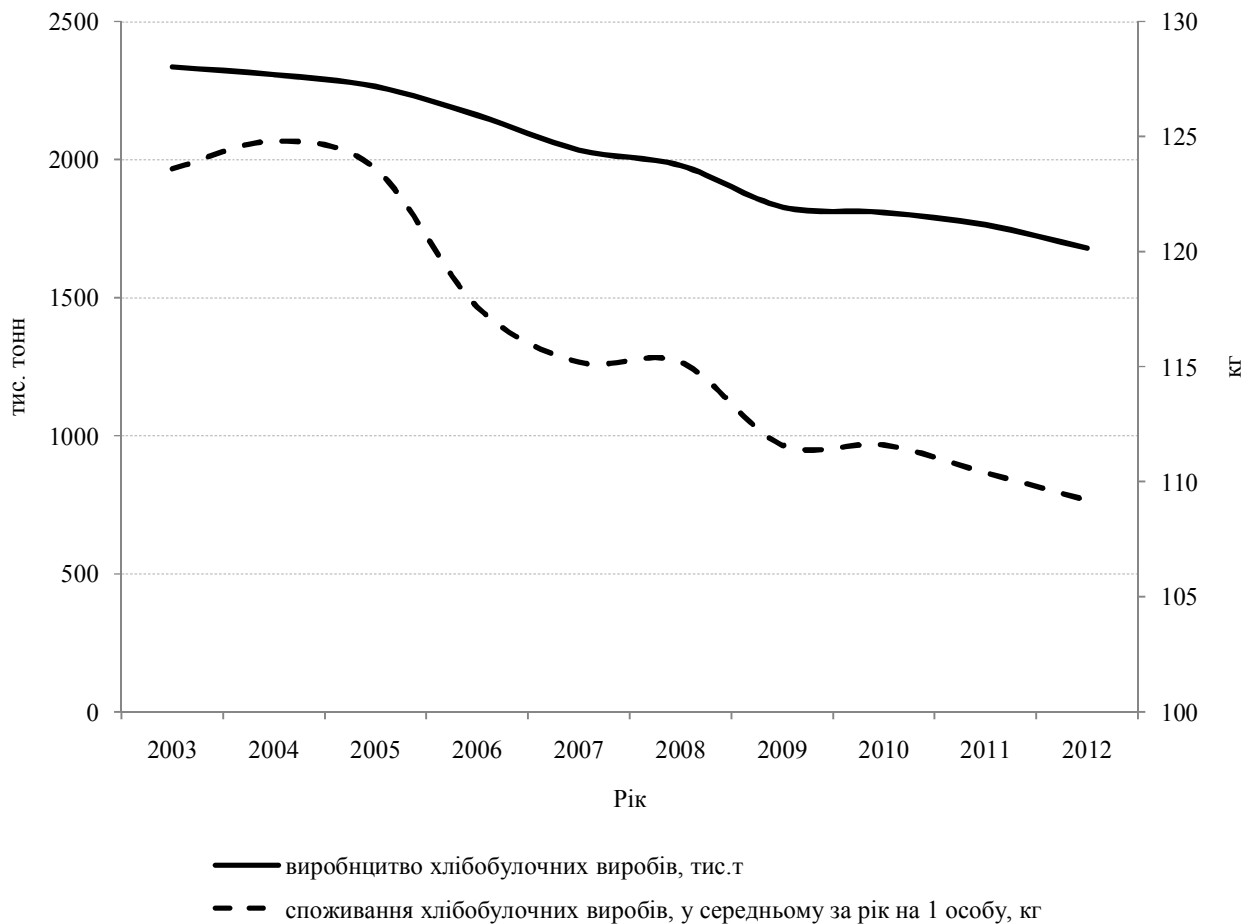

Рис. 1. Виробництво та споживання хлібобулочних виробів в Україні [4, 5, 6, 7]

Головною причиною цього явища є скорочення обсягів споживання населенням України хлібобулочних виробів (рис. 1). Величина попиту є визначальним фактором обсягів пропозиції даного виду продукції, а відтак загального рівня доходності галузі.

Слід відмітити, що фактичні обсяги споживання населенням хлібобулочних виробів залишаються вищими від раціональної (медично-обґрунтованої) норми, яка становить 101 кг на рік на 1 особу. Це пояснюється тим, що значна частина громадян країни є незаможними. Наприклад, в 2012 р. для населення, які складають перших сім децильних груп (понад 30 млн. осіб) частка витрат на продукти харчування в структурі сукупних витрат склала понад 50 %, починаючи із 61 % в першій децильній групі. Такі показники є непрямим свідченням незаможності. Бідне населення формує свій раціон харчування переважно за рахунок найдешевших продовольчих товарів, які мають відносно високу кількість харчових калорій хліб, картопля, крупи, рослинні жири, цукор тощо. По мірі зростання доходів, населення збільшує споживання дорожчих

протеїновмісних (м'ясо- та молокопродукти, морепродукти) і вітаміновмісних (свіжі фрукти, овочі, натуральні соки), та скорочує споживання дешевших вуглеводвмісних продуктів, в першу чергу – хліба. Тому скорочення споживання населенням України хліба можна пов'язати із зростанням реальних доходів громадян.

Дослідження факторів, які впливають на зміну попиту є важливим інструментом прогнозування кон'юнктури ринку. Для виробників це означає вчасне реагування на коливання ємності ринку шляхом оперативного внесення змін до планів виробництва та товарно-матеріальних запасів з тим, щоб не допустити перевиробництва чи дефіциту. Адже від цього безпосередньо залежить прибутковість їх господарської діяльності.

Зміна попиту під дією різних факторів називається еластичністю. Еластичність відображає ступінь реагування результативного показника від зміни чинників, що впливають на нього. Еластичність – відносна величина, що дозволяє використовувати її у дослідженнях ринків неоднорідних, відмінних товарів. Загально прийнята математична форма обчислення еластичності має такий вигляд:

$$E = \lim_{\Delta p \rightarrow 0} \left(\frac{\Delta Q_p}{Q_p} \div \frac{\Delta P}{P} \right) = \frac{Q_p dQ_p}{P dP} \quad \text{або} \quad E = \left(\frac{\Delta Q_p}{Q_p} \times 100\% \right) \div \left(\frac{\Delta P}{P} \times 100\% \right),$$

де: E – коефіцієнт еластичності, Q_p – обсяг попиту (базисний), P – розмір ціни (базисний), ΔQ_p та ΔP кількісна зміна попиту та ціни відносно базисного рівня, %.

Найважливішими факторами, які впливають на зміну попиту є ціна товару та дохід споживача. Як видно з даних таблиці, в Україні в період із 2002 по 2012 рр. попит на хлібобулочні вироби був нееластичним по ціні і доходах населення. Виключенням є лише 2004 р., коли зменшення споживчих цін на 1 % спричинило зростання попиту на аналізовані продукти на 1,21 %.

Еластичність попиту на хлібобулочні вироби по ціні і доходах населення України в 2002-2012рр. [7, 8, 9]

Показник	Рік									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Споживання хлібобулочних виробів, темп зміни	-3,74	0,97	-0,96	-4,85	-2,04	0	-3,12	0	-1,08	-1,09

до попереднього року, ±%										
Індекс споживчих цін на хлібобулочні вироби, темп зміни до попереднього року, ±%	31,7	-0,8	2,2	13,7	19,5	27,8	8,3	16,5	6,3	-0,3
Реальний наявний доход, темп зміни до попереднього року, ±%	9,1	19,6	23,9	11,8	14,8	7,6	-10,0	17,1	8,0	13,9
Еластичність попиту по ціні	-0,12	-1,21	-0,44	-0,35	-0,10	0	-0,38	0	-0,17	3,59
Еластичність попиту по доходах	-0,41	0,05	-0,04	-0,41	-0,14	0	0,31	0	-0,13	-0,08

Слід відмітити, що певна частина населення споживає хлібобулочні вироби власного виготовлення. До певної міри це ускладнює аналіз досліджуваних взаємозв'язків оскільки достовірної статистики щодо обсягів домашньої випічки немає. Проте, в цілому результати аналізу підтверджують думку про те, що попит на хліб, як продукт першої необхідності, принаймні по ціні, є нееластичним.

Що ж стосується еластичності попиту на хлібобулочні вироби по доходах, то незважаючи на очевидні результати розрахунків, представлених в таблиці, ситуація – не настільки однозначна. Причина полягає в тому, що ринок хлібобулочних виробів ділиться на кілька сегментів найбільш помітними серед яких є:

- ринок соціальних сортів хліба;
- ринок несоціальних сортів хліба;
- ринок булочних виробів.

Ринок соціального хліба представлений трьома сортами: хліб пшеничний подовий вагою 730 грам; пшеничний батон вагою 600 грам; хліб пшенично-житній вагою 700 грам. Дані сорти хліба ще називають масовими. В українських компаніях ці вироби можуть мати різні назви. Але їх рецептура та вага є уніфікованою відповідно до державних стандартів. Крім того, соціальні сорти хліба є об'єктом державного цінового контролю. Саме вони характеризуються нееластичним по цінні попитом.

На ринку несоціальних сортів хліба виробники продають продукцію за поліпшеною і/або власною рецептурою виробу. Такий товар на порядок вищий по ціні і розрахований на більш заможних споживачів. Наприклад, станом на 15 травня в м. Умань ціна на хліб пшеничний подовий складала в середньому 4,5 грн за буханець, натомість «Хліб білоруський» вагою 600 грам коштував у середньому 13 грн. Кон'юнктура ринку булочних виробів аналогічна. Адже більшість продукції знаходиться в ціновому сегменті споживачів із середніми і високими доходами. Наприклад, один із найбільш розповсюджених виробів – здобна булочка з маком. Її вага становить 50 грам, вартість – 1,5 грн. Отже, в переведенні на виріб вагою 730 грам, ціна становитиме 21,9 грн. Попит на цих ринках еластичний по доходах (рис. 2). Достовірних даних по обсягах споживання булочних виробів немає, тому в якості функції ми взяли виробництво даної продукції. В даному випадку такий методичний підхід можна використати оскільки виробництво і споживання є лише різними сторонами однієї тотожності.

Як бачимо, спостерігається достатньо чіткий прямий зв'язок між обсягами виробництва булочних виробів та динамікою зміни реальних доходів населення. З чого можна зробити висновок, що попит на булочні вироби і, ймовірно, несоціальні сорти хліба – еластичний по доходах споживачів.

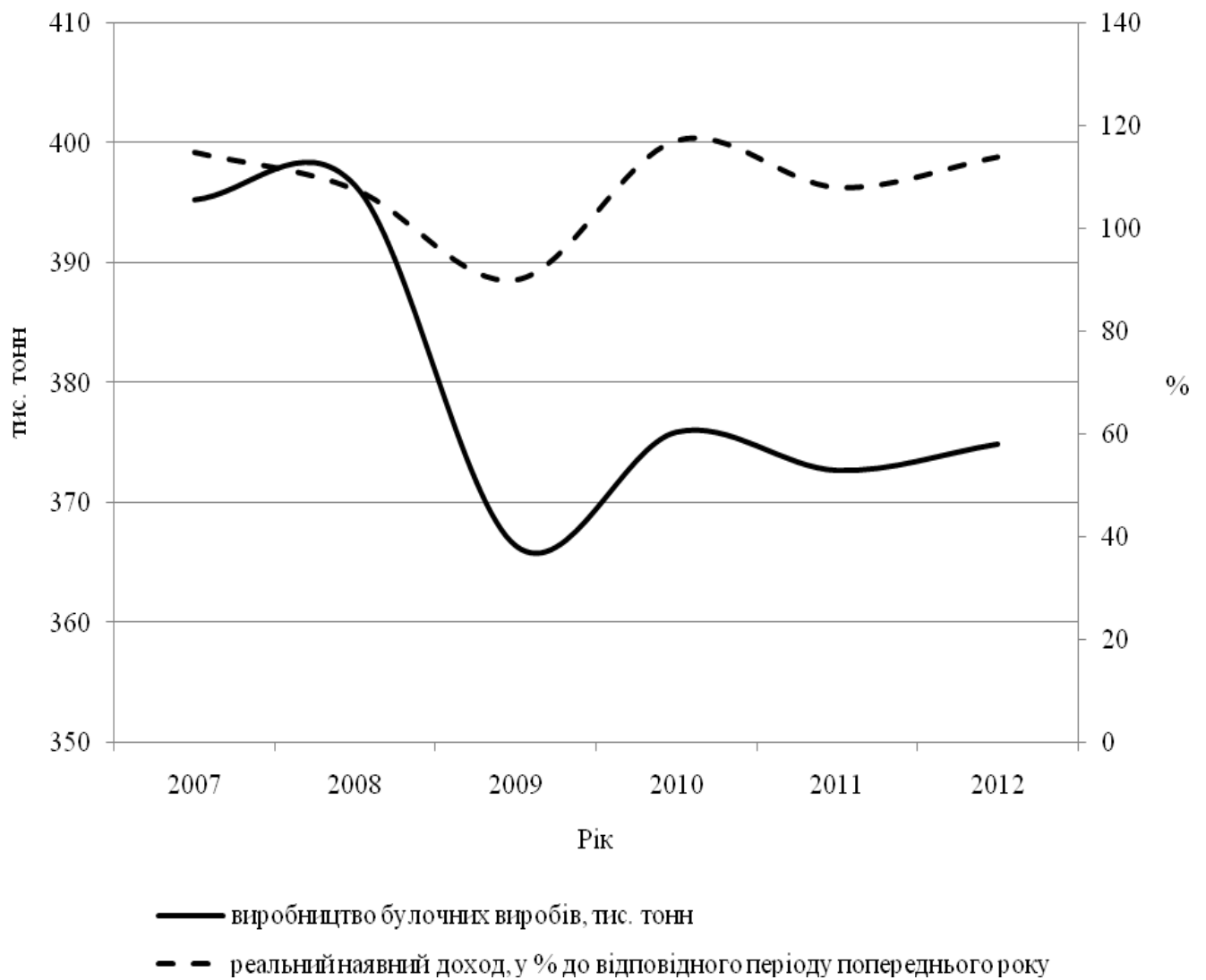

Рис. 2. Динаміка виробництва булочних виробів та реального наявного доходу населення України [4, 5, 6, 9]

Отже, по мірі зростання реальних доходів населення ринок хлібобулочних виробів стабілізуватиметься – скорочення обсягів споживання соціальних сортів хліба компенсуватиметься зростанням попиту на несоціальні сорти хліба та булочні вироби. За фізичними параметрами ємності даний ринок буде зменшуватися до позначки середнього споживання хлібобулочних виробів із розрахунку на 1 одну особу, яке коливатиметься біля рівня раціонального обсягу. Але зменшення фізичної ємності буде компенсовано зростанням вартісної ємності даного ринку. Для хлібозаводів, які вчасно розпізнають латентні споживчі пріоритети та розроблять відповідні маркетингові стратегії, такий напрям розвитку ринку хлібобулочних виробів забезпечить суттєве збільшення доходності – зменшиться виробництво соціальних сортів хліба, яке нерідко є збитковим, та збільшиться випуск продукції у середньому та високому ціновому сегменті.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1) в Україні відбувається скорочення обсягів споживання і, відповідно, виробництва хлібобулочних виробів. Фактичні обсяги споживання на душу населення залишаються вищими від раціональної норми. Тому, за умови зростання реальних доходів, в короткостроковому періоді слід очікувати подальшого зменшення споживання даного виду продовольства;

2) в Україні в період із 2002 по 2012 рр. попит на хлібобулочні вироби в цілому був нееластичним по ціні і доходах населення;

3) на ринку несоціальних сортів хліба і булочних виробів попит – еластичний по доходах;

4) по мірі зростання реальних доходів населення фізична ємність ринку хлібобулочних виробів України буде зменшуватися, а вартісна – збільшуватися.

Бібліографічний список: 1. Опря О.А. Особливості функціонування ринку хлібобулочних виробів Київської області / О.А. Опря // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2003. – № 62. – С. 183–186. 2. Національний стандарт України ДСТУ 2120-93 «Вироби хлібобулочні: укладання, зберігання і транспортування» [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://zakon-ua.com/docs/index-5425.html>. 3. Зерновий та хлібопродуктовий товарообіг в Україні: Енциклопедичний довідник / В.Т. Александров, М.В. Гладій, Є.М. Лавров та ін. – К.: АртЕк, 2000. – 544 с. 4. Статистичний збірник. Промисловість України у 2007-2010 роках / Державна служба статистики України; під. ред. Л.М. Овденко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 307 с. 5. Статистичний бюлетень. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень-грудень 2012 року / Державна служба статистики України; відповідальний за вип. Н.П. Троц. – Київ, 2013. – 218с. 6. Статистичний бюлетень. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень-грудень 2013 року / Державна служба статистики України; відповідальний за вип. В.О. Піщейко. – Київ, 2014. – 226 с. 7. Державна служба статистики. Статистична інформація. Витрати та ресурси домогосподарств. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (1999-2012рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/spojiv2006_u.htm. 8. Державна служба статистики. Статистична інформація. Ціни і тарифи. Індекси споживчих цін на товари та послуги (до попереднього місяця)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ct/is_c/isc_

u/isc2014m_u_.html. 9. Державна служба статистики. Статистична інформація. Доходи населення. Доходи та витрати населення (2002-2012pp.)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/dvn_ric/dvn%20_u/dvn_u.htm.

Мудрак Р.П. Факторы эластичности спроса на рынке хлебобулочных изделий. Проведен анализ главных факторов рынка хлебобулочных изделий Украины. Определена эластичность спроса на хлебобулочные изделия по ценам и реальным доходам населения.

Mudrak R. Factors of the elasticity of demand in the market of bakery products. The analysis of the main factors in the bakery market of Ukraine. Definitely elasticity of demand for baked goods at prices and real incomes.